

of museums atmospheres. Atmospheric Environment, Vol. 24 B, No 1, 1990.; str. 1-8.
Canadian Conservation Institute, 1030 Innes Rd., Ottawa, Canada, K1A 0M8.

W. A. Oddy: An unsuspected danger in display. Museums Journal 73 (1), 1973.; str. 27-28.

Annik Pietsch: Vitrinewerkstoffe und ihre Gefahre für Museumsobjekte. Zeitschrift des Rheinischen Museumsamts Brauweiler Nr. 59, Köln, 1994.

Rat der Sachverständigen für Umweltfragen: Luftverunreinigungen in Innenräumen. Sondergutachten, Mai 1987, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart.

Christoph Waller: Anbringen von Inventarummern – Methoden und Materialien. Mitteilungsblatt des Museumverbands Niedersachsen und Bremen Nr. 45, Hannover, August 1993; str. 53-63.

Biljeske:

1. Maria Theresia Worch, Historische Textilien, Hinweise Für Transport, Ausstellung und Aufbewahrung, u: Arbeitsblätter des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege, prosinac 1995., str. 1-4.

Tekst je objavljen u okviru serije izdanja Bavarskog zavoda pod nazivom "Radni listovi". Njihov sadržaj proizlazi iz Zakonom (Bavarskim zakonom o zaštiti spomenika) propisane savjetodavne funkcije restauratora u službi zaštite spomenika spram zaštićenoga povijesnoga tekstila (upisom u Listu spomenika), odnosno spram muzejski čuvanoga dobra. Sprega službe zaštite spomenika s muzejskom službom u tom je kontekstu to zanimljivija što tzv. Služba nedržavnih muzeja čini zaseban odjel unutar Bavarskog zavoda.

2. Gospođa Maria Theresia Worch Voditeljica je Odjela za restauriranje tekstila pri Restauratorskim radionicama Bavarskog zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika u Münchenu.
3. U izvorniku – "takkern"; glagol se upotrebljava u značenju kakvo na hrvatskom ima riječ njemačkog porijekla – "klamati" od "klammer" (zagrada): kvačica, pritegača, skobica, spojka, spojnica, spajalica, žabica; malen predmet od žice koji služi za spajanje listova papira. Vidi: B. Klaić, Rječnik stranih riječi, Zagreb, 1978., str. 693.
4. Puffer, od engl. buffer – odbijač, odbojnik, tanjur između vagona; riječ u izvorniku upotrijebljena u glagolskom, trpnom obliku – "ungepuffert", u značenju "mješavine kemijskih tvari sposobnih da se odupru promjeni kemijskih reakcija sredine u kojoj se nalaze", kako B. Klaić navodi uz riječ izvedenu u hrvatskom jeziku – "pufer". Vidi: B. Klaić, Rječnik stranih riječi, str 1112. Kutije od "bez kiselinke" valovite ljepečke proizvođača "Walter Klug & Co." npr. sadržava takvu otopinu od minimalno 3% kalcijeva karbonata; upotrijebljene su za pohranu misnog ruha.

S njemačkog prevela:
Mirela Ramljak Purgar

RESTAURACIJA PORTRETA OBITELJI ANDREIS

Danka Radić
Muzej grada Trogira
Trogir

U Muzeju grada Trogira čuvaju se četiri ovalna portreta obitelji Andreis, koje je jedan od osnivača, prvi kustos i ravnatelj Muzeja grada Trogira Mirko Slade Šilović otkupio od gospođe Irene Lisičić u Splitu.¹ Sva četiri portreta, nastala u Veneciji, djelo su nepoznatoga mletačkoga slikara s kraja XVII. stoljeća, tj. iz 1698. godine. Iz istoga vremena su i izrezbareni i pravom pozlatom pozlačeni okviri uređeni biljnim i cvjetnim motivima. Slike su radene tehnikom ulja na platnu i vrijedna su djela slikarstva s kraja seicenta. Za Hrvatsku kulturnu baštinu posebno su značajna zbog toga što prikazuju članove istaknute trogirске plemićke obitelji Andreis: Ivana Franu Andreisa, Antoniju Andreis, te Jakova Andreisa i Luciju Andreis rođenu Marković, tj. oca i majku male Antonije Andreis.²

Andreisevi portreti bili su u vrlo lošem stanju, tako da takav stupanj očuvanosti uopće nije bio primjeren za izlaganje (posebice oni koji prikazuju Ivana Franu Andreisa i Antoniju Andreis). Početkom ovoga stoljeća su amaterski, nestručno popravljani, na način da je taj popravak u stvari oštetio izvorni slikani sloj. Originalnoj boji prijetila je opasnost isipanja, lak je u velikoj mjeri oksidirao (potamnio), te s prljavštinom koja se je s vremenom nataložila, slike su izgledale sasvim neugledno. Na pozadinu je bilo ulijepljeno novo platno koje je pokrivalo izvorne natpise koji tumače podatke iz života portretiranih likova. Ukrasni okviri bili su preslikani, oštećeni i crvotočni, u spojevima su se odvojili, mnogi dijelovi su nestali, pozlata potamnijela i dosta oštećena. Ovakvo stanje zahtijevalo je potpunu i stručnu restauraciju s najnovijim suvremenim metodama, tj. slikama vratiti njihovu ljepotu i sačuvati ih za buduće generacije. Dakle, trebalo je izvršiti dezinsekciju i konzervaciju drva, nestale i oštećene dijelove rekonstruirati, a pozlati vratiti izvorni sjaj i izvršiti pozlačivanje na mjestima gdje je to potrebno. Restauratorski zahvat obuhvatio je sve faze potrebite da se djela primjerenom zaštite. To znači da su odstranjeni svi preslici, novija platna, lak i prljavština. Izvršeno je novo podljepljivanje, kitiranje, retuširanje i lakiranje. Okviri su također integralno popravljani. Temeljitu restauraciju slika i okvira napravio je restaurator Slavko Alač, djelatnik Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Konzervatorskog odjela u Splitu. Ovih dana portreti su vraćeni i ponovno izloženi u salonu obitelji Garagnin-Fanfogna u Muzeju

Antonia Andreis
Jacobi Filia aetatis men-
sibus XXVII /1698.

Drugim rukopisom nadopisano je:

Obijt die VII. Nov.is /1716.

Tako saznajemo da je mala Antonija Andreis umrla u devetnaestoj godini života, tj. 7. studenoga 1716. godine.⁷ Sredstva za obnovu ova dva portreta osigurao je Muzej Grada Trogira preko Ministarstva kulture i participacije Grada Trogira. Restauraciju preostala dva portreta Andreisevih: portret Jakova Andreisa i portret Lucije Andreis rođ. Marković, majke Antonije Andreis, inicirao je Radovan – društvo za zaštitu kulturnih dobara Trogira, osiguravši preko Ministarstva kulture dodatna sredstva za restauraciju i konzervaciju slika, a za potrebe izložbe Odabrana djela trogirske slikarske baštine od XV. do XX. stoljeća.

Portret Jakova Andreisa (1648. – 1723.)⁸ prikazuje zamišljena muškarca zrelih godina i živa pogleda. Stoji na tamnoj pozadini ispred crvenog zastora u crnoj odjeći i bijeloj košulji, širokoga ovratnika i čipkastoga rukava. O Jakovu Andreisu ne znamo mnogo. Na rodoslovnom stablu obitelji Andreis upisan je Jakov,

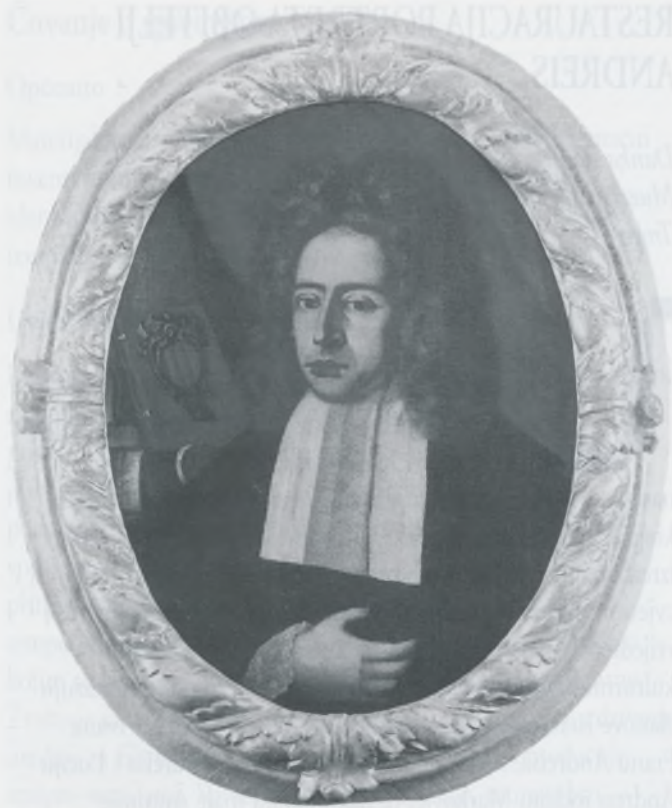
grada Trogira. Dr. Radoslav Tomić sve slike opisao je i analizirao u svojoj knjizi Trogirski slikarska baština. Za one za koje postoji literatura napisao je sustavnu i preglednu bibliografiju. Portret Ivana Frane Andreisa³ prikazuje muškarca ozbiljna lica i duge kose, odjevenog u crni kaputić s bijelim širokim ovratnikom. Na njegovoj desnoj strani nalazi se knjiga na čijem ovitku prepoznamo grb obitelji Andreis⁴, dok je na dnu knjiga s teško čitljivim natpisom (... de luce). Portret je uokviren u drveni, pozlaćeni i rezbareni okvir s ukrasnim motivom pletenice i lišća. Na poledini platna stoji natpis koji nam otkriva dataciju portreta, 1698. godinu:

Io: Franc:is Andreis I.V.D.
Fiscalis Trag:ii Balthass:s Filius/
Anno Domini MDCIIC
Aetatis verae sue XXXVII.⁵

Drugi portret prikazuje 27-mjesečnu djevojčicu Antoniju Andreis⁶, kćer Jakova Andreisa i Lucije Andreis, rođene Marković, odjevenu u crvenu haljinu sa zlatnim pojasom. Djevojčica je vrlo nakićena, ima bisernu ogrlicu, bisernu narukvicu i naušnice poput grozda. U kosi joj je trepetljika, a na glavi nosi kapu tipa fontage. Jednom rukom gladi psa, a u drugoj drži njegovu vezicu. Na poledini portreta nalazi se natpis koji nam također otkriva godinu nastanka portreta, 1698.:

Antonia Andreis, nepoznati mletački slikar (poslije restauracije)
snimio: Josko Čurković

Ivan Frane Andreis, nepoznati mletački slikar (poslije restauracije)
snimio: Josko Čurković

njegova žena Lukrecija i kći Antonija, te braća Dominik, kanonik i primicerij, Giovanni Francesco, Jerolim, te sestre Lukrecija i Jelena, redovnica u benediktinskom samostanu sv. Petra. Poznato nam je da je njegov otac pokopan u crkvi sv. Petra u Trogiru, čije se palače nalaze u blizini. Na njegovoj grobnici nalazi se grb obitelji Andreis i natpis iz 1678. godine. Sin Jakov naručio je mramorni oltar na kojemu je slika s grbom obitelji Marković. U djelomično sačuvanom dvorištu samostana sv. Petra ostala je ukrašena kamena kruna bunara iz XVII. stoljeća na kojoj je grb obitelji Marković.⁹ Jakov Andreis darovao je katedrali šest slika od kojih su danas sačuvane dvije s prikazom Polaganja u grob¹⁰ i Marije Magdalene.¹¹ Na poledini portreta stoji natpis:

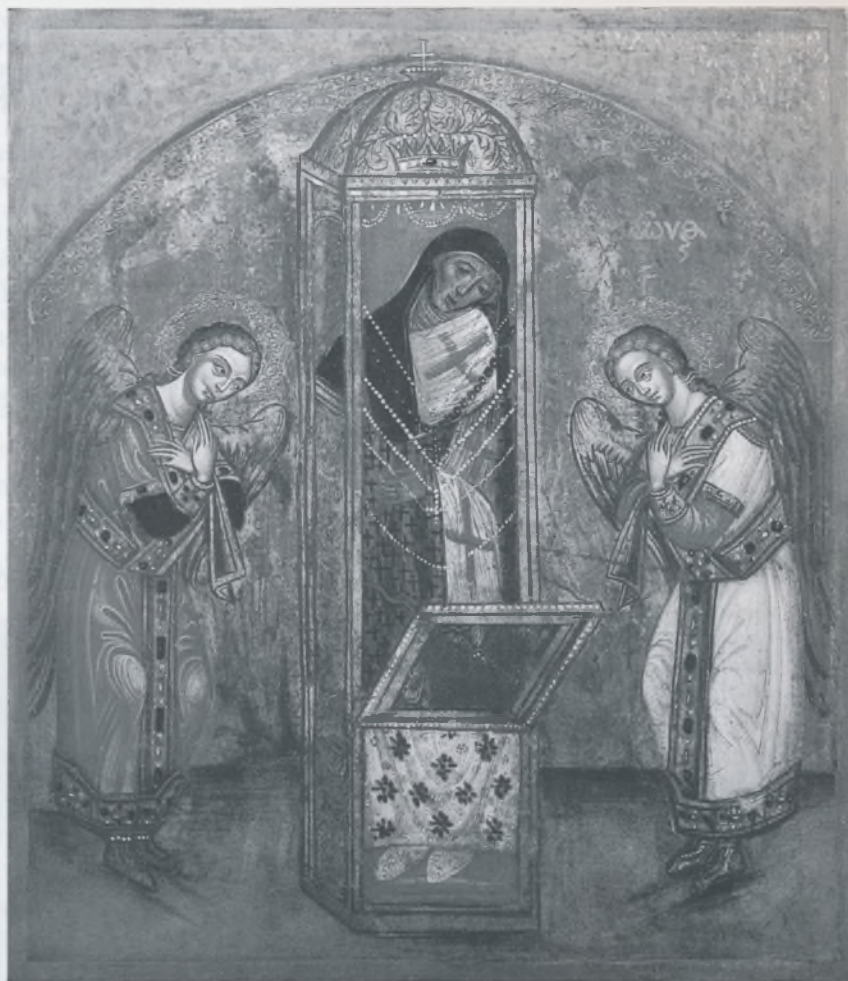
IACOBVS ANDREIS BALTHAS: FILIVS
ABSENTE FRATRE FISCALIS TRAGURY
AETATIS VERO SVE L.¹²

Četvrti portret prikazuje Luciju Andreis¹³, rođenu Marković, kćer Petra Markovića, a sestru Antuna Markovića čija se grobnica nalazi u crkvi sv. Petra u Trogiru. Na tamnoj pozadini portretirana je mlada žena u crvenoj haljini urešenoj čipkom, preko koje je prebacila maramu s cvjetnim motivima. U ruci drži knjigu i ukrasnu iglu s biserima. Kao i kćer Antonija nakićena je, tako da na vratu ima bisernu ogrlicu, oko ruke bisernu narukvicu, na usima crvene naušnice, a u glavi trepetljika – tremanat i visoku kapu od crvenih vrpca fontage i čipkasta volana, koji je sprijeda ukrašen vrpcom žute boje. Niz Lucijina ramena spuštaju se crvene vrpce. Na poledini portreta izvornim rukopisom zapisano je:

LVCIAETA AEQVITIS PETRI
MARCOVICH ET COMITISSAE
MARGARITHAE CACICCH FILIA
YXOR Q. IACOBI ANDREIS
ANNO DNI MDCIIC.¹⁴

Zaslugom "Radovana" restauriran je Autoportret s paletom Cate Dujšin – Ribar iz 1938.¹⁵ godine i ikona sv. Spiridona, koju je Muzej grada Trogira 1996. godine otkupio od poznate trogirske pomorske obitelji Ivčević.¹⁶

Sv. Spiridon, bio je biskup u Trimitintu na Cipru, čiji je životopis okružen brojnim legendama. U mladosti je bio pastir, te je, nabovši se na trn, ostao bez jednog oka. Legenda mu pripisuje brojna čudesa: učinio je da se mlaz vode pretvori u vatru; zmiju

Ikona sv. Spiridona, 18. st. (poslije restauracije)
snimio: Josko Čurković

je pretvorio u zlato da bi seljaci smogli sredstva za kupnju sjemenja; jednom je smirio veliku oluju da bi brodovi mogli pristati u luku. Tijelo mu je preneseno u Carigrad, a odatle pred Turcima na Krf, odakle mu se kult širio osobito po Dalmaciji, Istri i Venetu (osobito u Chioggi). S Krfa su u Dalmaciju dolazile njegove brojne ikone, koje ga prikazuju kao mladoga pastira ili kao biskupa u istočnoj odori, pa je i u Trogiru sačuvano nekoliko.¹⁷

Ova naša ikona sv. Spiridona predstavlja tzv. krfski tip, koji prikazuje svečevo tijelo u staklenom sarkofagu, kako je izloženo u crkvi na Krfu gdje je doneseno iz Carigrada nakon pada grada u turske ruke. Stilski pripada grčkom slikarstvu XVIII. stoljeća, u kojem se tradicionalne odlike miješaju s elementima baroka. Slike sv. Spiridona, inače zaštitnika maslinarstva i pomoraca, donosili su pomorci kao zavjetne darove. Kako je slika nekoć pripadala pomorskoj obitelji Ivčević u Trogiru, u kojoj je bilo mnogo kapetana koji su putovali po svijetu i vjerojatno ju je netko od njih donio u Trogir.

Tako su, zahvaljujući Ministarstvu kulture i gradu Trogiru, koji su osigurali sredstva za restauraciju slika, sačuvana od daljnjeg

propadanja i za buduće generacije zaista vrijedna djela trogirске slikarske baštine.

Bilješke:

1. O tome postoji dokumentacija u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu.
2. Spomenimo neke koji su se osobito istaknuli: Matej Andreis (Andronicus) koji je 1503. godine imenovan profesorom prava na Padovanskom sveučilištu; Nikola Andreis, padovanski doktor filozofije koji je držao predavanja o Aristotelovoj meteorologiji, a 1583. godine je bio izabran za rektora filozofa i medicinara; Fran Trankvil Andreis – latiniziran Andronicus Tranquillus Parthenius (1490. – 1571.), humanist koji se je školovao na nekoliko europskih sveučilišta. Godine 1518. tumači u Leipzigu Cicerona i Kvintilijana, upoznaje značajne ličnosti onodobne znanosti. Iste godine pred carem Maksimiljanom u Augsburgu drži protuturski Govor Nijemcima. Godine 1529. zaposlio se je kao tajnik ugarsko-hrvatskog kralja Ivana Zapolje, službovao je kod više europskih vladara, te putovao svijetom od Londona do Istanbula gdje je pregovarao sa sultanom, slao poslanice vladarima i papama. Erasmo Rotterdamski navodi ga kao sugovornika u svojoj raspravi Convivium poeticum. Čitav svoj život posvetio je obrani domovine. Kuvajući časti, poniženja i zatvora pred starost se vraća u Trogir. Prevedeni su svi njegovi protuturski govori. Ostala njegova djela, među kojima su bile mnoge filozofske rasprave uglavnom su zagubljena; fra Vinko Andreis istaknuo se je u diplomatskim poslanstvima; najistaknutiji je svakako bio povjesničar Pavao Andreis (Trogir oko 1610.-1686.) potomak plemićkog roda koji je dao niz humanista među kojima je i njegov otac Dominik. Njegovo glavno djelo je Povijest grada Trogira. Napisao je i zapis Prijenos sv. Ivana, trogirskoga biskupa koji je tiskan prvi put 1927.-28. godine. Andreis je i autor manjih povijesnih rasprava; Vidi Ivo Babić, Renesansa u Trogiru, P.O. Dometi, 11/1982., Rijeka, 1982., str. 56,57.
3. U inventar Muzeja grada Trogira uvedena je pod brojem 237.
4. Grb obitelji Andreis: geometrijska dioba, na zlatnom štitu četiri crvena kolca.
5. Sliku je prvi objavio dr. Radoslav Tomić u svojoj knjizi Trogirска slikarska baština, Zagreb – Split, 1977., str. 184.
6. U inventar Muzeja grada Trogira upisana je pod brojem 235.
7. Slika je po prvi put objavljena kao ilustracija u knjizi Danice Božić – Bužančić, Privatni i društveni život Splita u XVIII. stoljeću, Zagreb, 1982. 106-107; Sliku je detaljno opisao i analizirao Radoslav Tomić u knjizi Trogirска slikarska baština, Zagreb – Split, 1977., str. 184,185.
8. U inventar Muzeja grada Trogira uveden je pod brojem 233.
9. Vidi Ivo Babić, Trogir, Monografija Kulturno blago Trogira, Zagreb, 1990., str. 115.
10. Sliku je detaljno opisao i analizirao Radoslav Tomić u knjizi Trogirска slikarska baština, Zagreb – Split, 1977., str. 55.; Uspoređi Cvito Fisković: Opis trogirске katedrale u XVIII. stoljeću, Split, 1940., str. 9,32, bilješke 43,44.

11. Sliku je detaljno analizirao i opisao Radoslav Tomić u knjizi Trogirска slikarska baština, Zagreb – Split, 1977., str. 53,54. Uspoređi Cvito Fisković: Opis trogirске katedrale u XVIII. stoljeću, Split, 1940., 9,31, i bilješke 43, 44.
12. Slika je po prvi put objavljena kao ilustracija u knjizi Danice Božić, Bužančić, Privatni i društveni život Splita u XVIII. stoljeću, Zagreb, 1982., fot. na str. 98.; Sliku je detaljno analizirao i opisao Radoslav Tomić u knjizi Trogirска slikarska baština, Zagreb – Split, 1977., str. 180-183.
13. U inventaru Muzeja grada Trogira nalazi se pod brojem 234.
14. Slika je prvi put objavljena kao ilustracija u knjizi Danice Božić, Bužančić, Privatni i društveni život Splita u XVIII. stoljeću, Zagreb, 1982., foto na str. 70.; Sliku je detaljno opisao i analizirao Radoslav Tomić u knjizi Trogirска slikarska baština, Zagreb – Split, 1977., str. 182,183.
15. Vidi Josip Depolo, Cata Dujsin Ribar, Zagreb, 1988., str. 49,53
16. U inventaru Muzeja grada Trogira upisana pod brojem 516.
17. Blagdan sv. Spiridona slavi se 14. prosinca. Zaštitnik je pomoraca kao i sv. Nikola

Summary:

Restoration of portraits from the Andreis family

The Trogir City Museum has in its collection four oval portraits of members of the Andreis family, dating from the end of the 17th century, painted with oil on canvas, in gilded frames decorated with carved floral motifs. They are important for the Croatian historical heritage in that they depict a distinguished noble family from Trogir. The portraits were in a fairly poor condition and were not fit to be exhibited. They were unprofessionally restored at the beginning of the 20th century, and looked quite undistinguished.

The restorer Slavko Alač, an employee of the Administration for the Protection of the Cultural and Natural Heritage of the Conservation Department at Split had thoroughly restored the portraits and frames. Recently the portraits were returned and exhibited at the salon of the Garagnin-Fanfogna family at the Trogir City Museum. Dr Radoslav Tomić had described and analysed all four paintings in his book "Trogirска slikarska baština" (Trogir's art heritage).